

2687-5640

PREMIUM E-JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Yıl / Year : 2022
Cilt / Volume : 6
Sayı / Issue : 21
ss / pp : 208-219

<http://dx.doi.org/pejoss.2235>
Araştırma Makalesi / Research Article
Makale Geliş / Received : 17.07.2022
Yayınlama / Published : 31.08.2022

Dr. Öğr. Üyesi. İrfan BAYTAR

Muş Alparslan Üniversitesi, Teknik Bilimler MYO, Güzeltepe/Muş

<https://orcid.org/0000-0003-2074-8748>

KALKINMA AJANSLARININ FAALİYETLERİ VE KIRSAL KALKINMAYA ETKİLERİ: DOĞU ANADOLU VE KARACADAĞ KALKINMA AJANSLARI ÖRNEĞİ

Özet

Kalkınma kavramı, çok boyutlu, planlı, uzun soluklu bir süreç olup ülkelerin imkânlarıyla ilişkilidir. Kalkınmada etkili bir yere sahip olan bölgesel kalkınma ajansları faaliyet yürüttükleri bölgelerin gelişimine doğrudan etkide bulunmaktadır. Bu ajanslar, bölgeler arasındaki kalkınma farklılıklarının azaltılmasında etkili araç olarak kullanılmaktadır. Kalkınma ajanslarının her ülkede kendine özgü dinamikleri ve imkânları olduğu için ülkeden ülkeye farklı sonuçlar vermektedir. Gelişmiş ülkelerde faaliyet yürüten bölgesel kalkınma ajanslarından etkin sonuçlar alınırken gelişmekte olan ülkelerde aynı başarı gösterilememiştir. Ancak son yıllarda bölgesel kalkınma ajanslarının gelişmekte olan ülkelerdeki başarısının arttığını söylemek mümkündür.

Türkiye’de ilk kalkınma faaliyetleri daha çok merkezi bir bakış açısıyla bölgesel gerçeklerle örtüşmeyen şekillerde yapılmıştır. Bundan dolayı yapılan yatırımların kontrolünün güç olduğu bir süreç yaşanmıştır. Bu bakış açısıyla yapılan faaliyetler hem ülke kaynaklarının heba olmasına neden olmuş hem de istenen seviyede kalkınma hamlesinin gerçekleştirilememesiyle sonuçlanmıştır. Son yıllarda ülke genelinde belirli kriterle bölgesel imkân ve fırsatlara dikkat edildiği birkaç ilden oluşan kalkınmada etkili bölgesel kalkınma ajansları yaygınlaşmıştır.

Bölgesel kalkınma ajansları belirli özelliklere sahip bölgelerde faaliyet yürütmektedir. Bu ajanslar, faaliyet yürüttükleri yerleşmelerde sadece kırsal kalkınmaya yönelik faaliyet yürütmemektedirler. Ayrıca çok farklı faaliyet kollarında çalışma yürüterek sürdürülebilir kalkınma anlayışıyla hareket etmeye çalışmaktadır.

Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) TRB2 illerini (Van, Hakkâri, Bitlis ve Muş), Karacadağ Kalkınma Ajansı ise TRC2 (Diyarbakır-Şanlıurfa) illerini kapsamaktadır. Bu ajanslar bu illerde kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasında iş birliğini geliştirerek bölge kaynaklarının etkin kullanımı ve yereldeki potansiyeli harekete geçirmeyi hedeflemektedir. Bunu yaparken ulusal kalkınma plan ve program ilkelerine uyumlu bir şekilde bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltarak faaliyette bulunan kurumlardır. Özellikle Avrupa birliği süreciyle hem kırsal kalkınma faaliyetlerine dönük çalışmalar artmış hem de kalkınma ajansları kurumsallaşarak faaliyetleri yaygınlaşmıştır. Kalkınma ajanslarının farklı iş kollarında etkisinin olması ve faaliyetlerinin sadece kırsal yerleşmelerle sınırlı olmaması kırsal kalkınmadaki etkisinin sınırlı kalmasına neden olmuştur.

Keywords: Kalkınma, kırsal kalkınma, sürdürülebilirlik.

ACTIVITIES OF DEVELOPMENT AGENCIES AND THEIR EFFECTS ON RURAL DEVELOPMENT: THE CASE OF EASTERN ANATOLIA AND KARACADAĞ DEVELOPMENT AGENCIES

Abstract

The term development, which is related to the possibilities of countries, is a multi-dimensional, planned, and long-term process. Regional development agencies are effective in development as they have a direct impact on the development of the regions where they operate. Besides, they are used as effective tools in reducing the development disparities between regions. These agencies have unique dynamics and opportunities in each country; therefore, their results differ from country to country. While effective results were obtained from regional development agencies operating in developed countries, the same success was not achieved in developing countries. However, the success of regional development agencies in developing countries has increased in recent years.

The first development activities in Turkey were mostly with a central point of view and carried out in ways that did not coincide with the regional realities. Therefore, it was difficult to control the investments made. The activities carried out with this point of view both caused the waste of the country's resources and resulted in the failure to realize the development move at the desired level. In recent years, regional development agencies, consisting of a few provinces, where attention is paid to regional possibilities and opportunities with certain criteria, have become widespread throughout the country.

Regional development agencies operate in regions with certain characteristics. They do not only carry out activities for rural development in the settlements where they operate. In addition, they try to act with the understanding of sustainable development by working in many different fields of activity.

Eastern Anatolia Development Agency (DAKA) consists of TRB2 provinces (Van, Hakkâri, Bitlis and Muş), and Karacadağ Development Agency includes TRC2 provinces (Diyarbakır and Şanlıurfa). These agencies aim to develop cooperation between the public, private sector, and non-governmental organizations in these provinces, to use the regional resources effectively and to activate the local potential. To achieve this goal, they act by reducing the development differences between regions in accordance with the principles of the national development plan and program. Thanks to the European Union process, studies on rural development activities have increased and development agencies have institutionalized and published their activities. Since the development agencies have influence in different business lines and their activities are not limited to rural settlements, their impact in rural development remains limited.

Keywords: Development, rural development, sustainability.

1. GİRİŞ

Türkiye'nin kalkınma ajansı geçmişi çok eskilere dayanmamaktadır. Kalkınma ajansları ülke içerisinde farklı bölgelerde değişik özellikleri ön plana çıkarmaya çalışan farklı kalkınma ajansları kurulmuştur. Kurulan bu ajanslar, bir ili kapsayacağı gibi birkaç ili de kapsayacak şekilde planlanmıştır. Bu ajanslar kuruluş yeri tayininde yereldeki dinamikler ile fırsatlar göz önünde bulundurularak belirli çerçevede organize edilerek kurulmuşlardır. Kalkınma ajanslarının Türkiye'deki geçmişi, birikimi ve uzmanlaşması yeni olduğu için yerelde bilgi birikimi ile uzmanlaşma, kurulan diğer ajanslar ve merkez arasındaki koordinasyonda aksamalar görülmektedir (www.gmka.gov.tr, 2021). "Türkiye'de kalkınma ajansları 2000'li yıllarda yeni tür kamu teşkilatları olarak, bölgesel/yerel kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla ve yeni kalkınma politikasının uzantısı olarak oluşturulmuşlardır" (Coşkun ve Almalı, 2020: 221).

Kalkınma ajanslarının kuruluş amaçları ve görevlerini yerel yönetimlere teknik destek ile planlama desteği vermek, bölge plân ve programlarının faaliyet ve projelerine destek olarak proje uygulamalarının takibini sağlamak, yapılan değerlendirmeleri Kalkınma Bakanlığı ile paylaşmak ve bölgelerin kırsal kalkınma kapasitelerini geliştirilmesine yardımcı olmak bu çerçevedeki projelere destek vererek ajanslara ayrılan kaynakları plan ve programa uygun kullanırmak olarak sıralamak mümkündür. Bununla birlikte gerek kamu gerekse özel sektör ve STK projelerini bölgeye ait plan ve program çerçevesinde takibini sağlayarak gelişimine katkı sağlamak bu ajansların görevleri arasında sayılabilir. Kalkınma ajansları bölge kaynak ve olanaklarının tespitini yapıp sosyal ve ekonomik gelişmeleri hızlandırarak rekabetçi araştırmaları yapar. Yapılan araştırmalara destek vermek yatırımlarla ilgili kuruluşlarla (üretim, pazarlama, tanıtım, teknoloji, finansman, yönetim, örgütlenme

ve işgücü eğitimi) konularında iş birliği yaparak koordinasyonu sağlamaktadır. Ayrıca kalkınma ajansları Türkiye'nin katıldığı uluslararası programlardaki faaliyetlerinin bölgede tanıtılması ve bu çerçevede proje geliştirilmesine destek sağlamaktadır.

Ajanslara “bölgesel kalkınmada, önemli görevler düşmektedir. Kalkınma ajanslarının kuruluş mantığında da bölgelerinde koordinasyon ve uygulama yönüyle sorumluluk üstlenmeleri bulunmaktadır. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının koordinasyon ve uygulamalarda bölge dinamiklerine, bölge önceliklerine azami özen göstermeleri gerekmektedir. Bunu yaptığı oranda merkezle yerel arasında sağlıklı bir veri akışı sağlayarak kaynakların doğru kullanılmasına imkân oluşturur” (Baytar, 2021: 41).

Bu çalışmada bölgesel kalkınma ajanslarının özellikleri ve Türkiye'deki dağılışı ile Doğu Anadolu Bölgesi'nin TRB2 illerini (Van, Hakkâri, Bitlis ve Muş) kapsayan Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) ile Karacadağ Kalkınma Ajansı TRC2 (Diyarbakır-Şanlıurfa) faaliyetlerinin karşılaştırılması ile bunların kırsal kalkınmaya etkileri üzerinde durulacaktır.

1. AMAÇ, MATERYAL VE YÖNTEM

Gerek Türkiye'de gerekse dünyanın diğer ülkelerinde bölgeler arasında ortaya çıkan kalkınma farklılıkları bölgesel kalkınma ajanslarının kuruluşunu zorunlu hale getirmiştir. Bu çerçevede gelişmiş ülkelerin kalkınma ajansı deneyimlerinden de yararlanılarak faaliyet yürütülmeye çalışılmaktadır. Bu durum, bölgelerin sahip olduğu dinamikleri harekete geçirerek ilgili kuruluşlarla koordinasyonun yüksek seviyede sağlanmaya çalışıldığı bölgesel kalkınma ajanslarının yaygınlaşmasında etkili olmuştur.

Bu çalışmada bölgesel kalkınma ajanslarının, amaç ve hedefleri üzerinde durulmuştur. Doğu Anadolu Bölgesi'nin TRB2 illerini (Van, Hakkâri, Bitlis ve Muş) kapsayan Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) ile (Diyarbakır-Şanlıurfa) illerini kapsayan Karacadağ Kalkınma Ajansının TRC2 faaliyetleri üzerinde durulup bunların karşılaştırılması yapılarak kırsal kalkınmaya etkileri ele alınmıştır. Konu ile ilgili literatür taraması yapıp ilgili kurumların faaliyetleri ve raporları incelenerek yazıma geçilmiştir.

2. BÖLGESEL KALKINMA

Bölge: Sınırları idari, ekonomik birliğe, toprak, iklim ve bitki özelliklerinin benzerliğine veya üzerinde yaşayan insanların aynı soydan gelmiş olmalarına göre belirlenen toprak parçası, mıntika (sozluk.gov.tr, 2022) şeklinde tanımlanmaktadır. “Türkiye'deki bölge planlama çalışmalarında planlama alanı olarak seçilen mekânlar alansal boyutları ve sahip oldukları nitelikleri ne olursa olsun “bölge” adıyla ifade edilmektedir. Bu türlü genel yaklaşımla bölgeyi tanımlamak ve sistematizasyonu yapmak mümkün değildir. Bir şehrin içindeki çeşitli türdeki fonksiyon alanlarının, bir ilin idari sınırları dahilinde yer alan her bir ilçe idari alanının veya planlanacak konu veya konulara göre özel olarak sınırlandırılmış sahaların “bölge” olarak nitelendirilmesi, yaygın olarak bilinen coğrafi bölge kavramı dışında da değişik yaklaşımlarla bölge ayrımlarının yapıldığını ortaya koymaktadır. Planlama çalışmalarına mekân olan bölgelerin sahip oldukları niteliklerinin öne çıkarılması ve buna göre adlandırılmaları daha uygun olacaktır” (Özçağlar, 2003: 3-4). Kalkınma ise insanların gelişmesi olarak tanımlanıp insanlara özgürlük getiren bir kavram olarak değerlendirilir. Yol, bina ve ürün artışı olarak görülmemelidir. Kalkınma gelişmekte olan ülkelerde son 60 yıldır ekonomik, toplumsal ve siyasal konularda en temel özellik olmuştur (Nyerere'den aktaran Tümertekin ve Özgüç, 2015: 44-45). Altyapı tesisleri kalkınmanın gerçekleşmesinde etkili olan enstrümanlardır. Altyapı tesislerinin olmadığı bir ülkenin ekonomik kalkınması mümkün değildir (Naim, 2022: 1). Bölgesel kalkınma, ekonomik büyüme için potansiyel olarak önemli değişkenler arasında yer almaktadır (Getzner ve Moroz, 2021: 1).

Dünyada doğal kaynakların dengeli ve düzenli olarak dağılmadığı bilinmektedir. Bu kaynaklar dengeli dağılmadığı gibi bu kaynakların değeri de dönemden döneme değişebilmektedir. Bazı dönemlerde ekonomik değeri olmayan kimi doğal kaynaklar stratejik kaynaklar kategorisinde yer alabilmektedir. Bu kaynaklar doğrudan ya da belirli bir işlem sonrası kullanılırken bazı kaynaklar da hammadde olma özelliği taşımakta ve özellikle sanayide farklı aşamalarda kullanılma durumuyla ülkelerin kalkınmasına büyük etki göstermektedir. Doğal kaynakların dengesiz dağılımı bölgeler arasında da dengesizliklerin nedenleri arasında yer almaktadır. “Günümüzde bölgesel dengesizliklerin artması,

dengelesizliklerin nedenlerinin araştırılmasına olan ilgiyi arttırmıştır. Bu ise, özellikle ekonomistlerin ekonomik coğrafyayı yeniden keşfetmeleri sonucunu doğurmuştur. Özellikle son yıllarda, pek çok ekonomik olayın arkasında dünya kaynaklarının yersel dağılımının ve buna ek olarak faktör hareketlerinin rolünün olduğu bilinmektedir. Belli coğrafi özelliklere sahip bölgelerin daha fazla geliştiği izlenen bir durumdur” (Arslan, 2005: 277). Dünyada ve Türkiye’de bölgeler arasında gelişmişlik farkı olduğu gibi, aynı bölge içerisinde hatta aynı yerleşme içerisinde de gelişmişlik farkları bulunmaktadır. Bu durum hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelerde görülüp eğitim, sağlık, sanayi, ticaret, hizmet vb. birçok sektörü etkilemektedir. Bu sektörler arasında ortaya çıkan gelişim farkları, göç hareketlerini tetikleyerek ulusal ve uluslararası göçe neden olmaktadır. Adı geçen sektörlerin olumsuz yönde etkilenmesinin ve göçün önüne geçilmesi için bölgesel kalkınma ajanslarına büyük görevler düşmektedir.

Bölgesel kalkınma ajansı Türkiye’de bölgesel politikaların içsel bir parçası olarak ortaya çıktığında, bu yeni kurumun yönetim çerçevesinde paydaşlarla koordineli projeler yürüterek bölgesel kalkınmayı sağlamaktan sorumlu olduğu görülmektedir. Kuşkusuz, AB üyelik sürecinde devam eden Türkiye, bölgesel kalkınma politikalarından vazgeçerek, merkezden yerele politika aktarımına dayalı yeni bir modeli benimsemiştir. Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’nin AB’ye aday ülke olarak kabul edilmesiyle birlikte yukarıdan aşağıya bölgesel kalkınma politikaları terk edilmiş ve aşağıdan yukarıya bölgesel kalkınma politikaları iyi yönetim anlayışı çerçevesinde uygulanmaya başlanmıştır. Türkiye, bölgesel ekonomik faaliyetlere yönelik teşvikleri hızlandırmayı ve bölgesel kalkınmaya halkın katılımını teşvik etmeyi amaçlayan kalkınma ajansları oluşturmuştur (Darmawan ve Yeşilbaş, 2016: 15).

Türkiye’nin “Avrupa Birliği’ne katılım sürecine bölgesel gelişme politikalarının da dâhil edilmesi, yaklaşık kırk yıldır uygulamakta olduğumuz bölgesel gelişme model, politika ve araçlarını bir yana bırakarak yeniden bir yapılanma süreci içine girmemize sebep olmuştur. Bu yeni yapılanmanın temel aracı ise Kalkınma ajansları olarak adlandırılan yeni yerel birimler olmaktadır” (Köksal ve Köse, 2018: 1097). Kalkınma ajansları, farklı bölgelerde farklı isimlerle faaliyet yürütmektedir. Ekonomik çeşitlilik ve büyüklüğe sahip yerlerde faaliyet yürüten kalkınma ajansları diğer birimler tarafından birçok konuda örnek alınmaktadır. Türkiye ekonomisi için çok önemli yere sahip olan İstanbul ekonomik çeşitliliği ve büyüklüğü ile küresel bir şehirdir. Birçok farklı aktör, onun muazzam gelişiminden pay almak için yarışmaktadır. Bu nedenle, şehir aynı zamanda bölgesel planlama uygulanması için temsili bir yerdir. Türkiye’nin planlama sistemi bu kapsamda İstanbul’da bölge planlama uygulaması Türkiye’deki mevcut bölgesel planlama durumunu göstermektedir (Gursoy ve Edelman, 2017: 162). Türkiye’de başta İstanbul olmak üzere bazı büyük şehirlerin aşırı nüfuslanması sermaye ve ekonomik kaynakların bu şehirlerde yoğunlaşması ile bölgesel gelişmişlik farkları bölgesel kalkınmayı ve haliyle bölgesel kalkınma ajanslarına olan ihtiyacı da arttırmıştır.

Bölgesel kalkınma ajansları ulaşım, iletişim ve rekabetin arttığı günümüzde bölgesel potansiyelin harekete geçirilmesi ve bölgesel kalkınmaya ivme kazandırması bakımından büyük önem göstermektedir. Bölgesel kalkınma ajansları bu avantajları kullanarak bölgelerarası gelişmişlik farklarının kapatılması bakımından önemli fırsatlar sunmaktadır.

“Bölgesel kalkınma kavramı bölgesel dengesizlik sorunuyla ortaya çıkmış, bu yüzden de geri kalmış bölgelerin çeşitli biçimlerde geliştirilmesini ifade etmektedir. Bölgelerarası gelişme farklarının temel nedeni, gelişme sürecine yön veren iktisadi ve sosyal faktörlerin ülke üzerine farklı yoğunluklardaki dağılımıdır” (Akbulut, 2018: 57).

3. KIRSAL KALKINMA

Kırsal yerleşme ve kırsal alanla birlikte kırsallığın üçüncü önemli kavramsal ögesini kırsal kalkınma oluşturur. Kırsal kalkınmada asıl amaç, kırsal olarak nitelendirilebilecek alan veya yerleşmelerin yaşam seviyesiyle kalitesini yükseltmektir. Kalkınma, kesin sınırının çizilmesinin zor olduğu ve sonuçlarının belirlenip ölçülmesinin çok da kolay olmadığı dinamik bir süreçtir. Günün şartlarındaki mevcut ve sonraki duruma göre değişkenlik gösterebilmektedir Avrupa Birliği’nin tanımlamasına göre ise kırsal kalkınma, kırsal yerleşmelerde yaşayan bütün halkın yaşam seviyesinin yükseltilmesidir (Bakırcı, 2007: 31-32). Kırsal kalkınma, birçok açıdan kendine özgü değişkenleri olan bir yapıya sahiptir. Hem devlet kurumlarının hem de özel sektör firmalarının kırsal kesimde ekonomik başarı için gizli bir reçete keşfetme çabalarına rağmen, kırsal alanlar kendi inatçı değişim ve durağanlık

mantıklarını takip etmeye devam etmektedir. Kırsal ekonomilerde, kalkınma faaliyetlerine rağmen istenilen başarı elde edilememektedir. Bu gibi durumlarda, kırsal kalkınmada başarının sözde bileşenlerinin fark edilmesinin zor olması ve bunların zaman içinde değişmesi şaşırtıcı değildir (Murdoch, 2000: 407).

Tarım ve hayvancılık faaliyetleri üzerinde doğal ve beşerî faktörler etkilidir. Doğal ve beşerî faktörler kimi yerde hayvancılığı engellediği gibi kimi yerde de bu faaliyeti zorunlu kılmaktadır. İklim gibi doğal etkenlerin bitkisel tarıma uygun olduğu kırsal alanlarda hayvancılık arka planda kalabilmektedir. Öte yandan iklimin ve yer şekillerinin bitkisel tarım için uygun olmadığı alanlarda kimi zaman hayvancılık faaliyeti tek seçenek olarak sürdürülmektedir (Ertaş ve Deniz, 2018: 923). Tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yapılması üzerinde arazi özelliği de etkili olmaktadır. Tarıma uygun arazilerde tarımsal faaliyetler yapılırken, tarımsal faaliyetlere uygun olmayan mera, otlak ve çayır gibi arazilerde ise hayvancılık faaliyetleri yapılmaktadır. Arazilerin amacına uygun kullanılması gerekmektedir (Aydın ve Çelik, 2019: 1). Kırsal faaliyetler arasında yer alan tarım ve hayvancılık faaliyetleri bazı yerlerde birlikte yapılırken bazı yerlerde ayrı yapılmaktadır. Bu faaliyetlerin yoğunluğu üreticilerin alım gücü üzerinde belirleyici olmaktadır. Kırsal kalkınmanın önemli göstergelerinden biri, kırsalda yaşayan nüfusun mevcut şartlarda alım gücünün ve refah seviyesinin yüksek olmasıdır. Kırsal nüfusta şehirlere doğru göç dalgası yaşanmadığı gibi göç oranında düşme görülüyorsa bir nevi kırsal kalkınmada yol alındığı belirli bir noktaya geldiği söylenebilir.

4. BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

Dünya’da ve Türkiye’de nüfusta yaşanan artış şehirlerin büyümesini ve şehirlerin ihtiyaçlarının artmasını beraberinde getirmiş, kaynak ihtiyacını arttırdığı gibi kaynaklardan en iyi şekilde yararlanılması zorunluluğunu doğurmuştur. Bu durum ve teknolojik gelişimin de etkisiyle yerel kaynakların hem tespiti hem de ekonomiye kazandırılma imkân ve oranı artmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojileri kalkınma ve sürdürülebilirlik için zorunluluk arz etmektedir (Dash, Singh, Panda ve Sharma, 2022: 1). Doğal kaynakların hızlıca tüketilmesi, sürdürülebilir çerçevede kaynakların kullanımını son yıllarda daha da zorunluluk haline getirmiştir.

Ülkelerin nüfus, ekonomik ve sosyal yönden büyümesi beraberinde bazı sorunları da getirmiştir. “Hemen her ülkede doğal bir merkez etrafında yoğunlaşan ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetler, bölgelerarası gelişme farklılıklarını ortaya çıkarmış ve büyük dengesizlikler yaşanmasına neden olmuştur. Bu süreç, bölgelerin ekonomik etkinliklerini, nüfus dağılımını, kentlerin, çevrenin ve doğal dokunun bütünlüğünü bozmuş, kalkınmanın ekonomik ve sosyal maliyetlerini yükseltmiş ve bütün bunlar daha ileri gelişmeye imkân vermeyen tıkanıklıklara yol açmıştır. Bölgelerarası kalkınmışlık farklılığı kavramı, az gelişmiş bölgelerin gelişmiş bölgelere sosyal refah açısından yaklaştırılması, yani farklılıkların giderilmesi politikasını da doğal olarak beraberinde getirmiştir. Bu gelişmeler “bölge” ve “kalkınma” kavramlarının bir bütün olarak ele alınmasına yol açmış ve planlama ve bölgesel kalkınma çabalarında alternatif politika arayışlarını gündeme getirmiştir.” (Arslan, 2005: 276). Bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmak oldukça güçtür. Çünkü her bölgenin kendine has özellikleri avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını düşürmek için bölgeler arasındaki mevcut farklılıklara göre titiz çalışma yapmak ona göre proje geliştirmek zorunluluk arz etmektedir. Bu durum bölgesel kalkınma ajanslarına olan ihtiyacı daha da arttırmıştır. Ancak kalkınma ajanslarının siyasi ortama yakınlığı, hesap verebilirlik odaklı davranışlarını daha da güçlendirmekte ve onları deneyim ve risk almak konusunda isteksiz kılmaktadır (Fushimi, 2022: 219).

Tarihsel süreç içerisinde “Türkiye’de bölgesel kalkınma yaklaşımının gelişimine baktığımızda iki dönem karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi kurumsal olarak henüz bölgesel kalkınma ajanslarının kimlik kazanmadığı dönem, ikincisi ise bölgesel kalkınma ajanslarının kurumsal olarak kimlik kazandığı ve kurulduğu dönemdir. İlk döneme baktığımızda, bölgesel kalkınma politikalarının, kalkınma planları içinde yer aldığı ve kalkınma politikalarının 30 Eylül 1960 tarihinde 91 sayılı Kanunla kurulan Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yürütüldüğü dönemdir. Bu dönemdeki bölgesel politikalar daha çok Türkiye’nin geri kalmış bölgeleri olan Doğu ile Güneydoğu bölgelerini kapsamakta ve teşvik niteliğindeki politikalardan oluşmaktadır. İkinci dönem ise 2000’li yıllara rastlamakta olup, kalkınma planlarındaki yetersizlikler, yerindelik ilkesi, Avrupa Birliği uyum süreci,

Avrupa Birliği fonlarından yararlanma isteği bölgesel politikalarda değişikliği ve kurumsallığı kaçınılmaz kılmış ve bölgesel kalkınma ajanslarının ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır” (Öztürk ve Tataroğlu, 2018: 92).

Türkiye’de kalkınma ajanslarının “kurulması konusundaki en önemli etken Avrupa Birliği’ne (AB) aday diğer ülkelerdeki gibi AB’dir. AB tarafından hazırlanan İlerleme Raporları ve Katılım Ortaklığı Belgeleri incelendiğinde 2006 öncesinde özellikle bölgesel politikaların yürütülmesi amacıyla bölgede örgütlenecek idari yapıların eksikliği sıklıkla belirtilmiştir” (Kutlu ve Görün, 2018: 74). “Dünyada 20.000’in üzerinde kalkınma ajansı bulunmaktadır. Türkiye’deki gelişimini 1963’den itibaren uygulanan kalkınma planlarındaki yerel ve bölgesel kalkınma hedef ve politikaları ile AB bölgesel kalkınma hedefleri doğrultusunda ilerlemiştir. Türkiye’de yerel/bölgesel kalkınma politikaları ve programlarının hazırlanmasında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (sonradan Kalkınma Bakanlığı), ekonomiyle ilgili diğer bakanlıklar, Hükümet, Avrupa Birliği (AB), TBMM, TBMM’de temsil edilen siyasi partiler, Danıştay, Anayasa Mahkemesi, akademisyenler, İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV), Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) önemli aktörlerdir. Yerel/bölgesel kalkınma politikalarının uygulanmasında kritik aktörler ise Kalkınma Bakanlığı, kalkınma ajansları, yerel yönetimler, İşçileri Bakanlığı, valiler ve valilikler, Avrupa Birliği, yerel ve küresel yatırımcılardır” (Tahtalıoğlu ve Özgür, 161-164-165).

Türkiye’de bölgesel kalkınma ajansları hızlı gelişim süreci yaşamış ve etkinlikleri artmıştır. Bu gelişim sürecinde farklı etkenler olmakla birlikte küreselleşme süreciyle birlikte artan ekonomik rekabet ortamında hızlı ekonomik değişimin ortaya çıkardığı baskının sonucunda ortaya çıkan tehditlerle baş edebilmede bölgesel politikalarının belirlenmesi, uygulanması ve araçlarında birçok değişimi beraberinde getirmiştir. Küreselleşmeyle birlikte devletlerin müdahale ve etkilerine dayanan merkezîyetçi bölgesel kalkınma anlayışı yerini yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası aktörlerin de katılımının olduğu bölgesel kalkınma anlayışına bırakmıştır (Akbulut, 2018: 55). Küreselleşme beraberinde getirdiği ekonomik rekabete karşın çok önemli fırsatları da sağlamıştır. Küreselleşmeyle birlikte ulusal ve uluslararası kuruluşların iletişim ve etkileşiminin artması birçok fırsatı doğurmuştur. Bu çerçevede yerel dinamiklerin belirlenerek ekonomik gelişime olumlu katkı sağlamasını kolaylaştırmıştır.

Bölgesel dinamikleri harekete geçirerek bölge sorunlarına yoğunlaşp paydaşlar arasındaki koordinasyonu sağlayarak ekonomiye katkısının yüksek olmasını amaçlayan bölgesel kalkınma ajanslarının yanında bu amaçları gerçekleştirmek için bölgesel kalkınma ajanslarının farklı görevleri bulunmaktadır. Doğu Anadolu Kalkınma Ajansının görevlerini şöyle sıralamak mümkündür (DAKA, 2022):

- Planlama çalışmaları konusunda yerel yönetimlere destek olmak,
- Bölge plan ve programların uygulanmasını sağlayıcı proje ve faaliyetlere destek sağlamak, bu çerçevede desteklenen proje ve faaliyetlerin uygulama sürecini izleyerek değerlendirmek ve sonuçlarını Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile paylaşmak,
- Bölgesel program ve plan çerçevesinde bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesini geliştirmek ve bu kapsamdaki projelere destek sunmak,
- Bölgede faaliyet yürüten kamu, özel ve sivil toplum kuruluşlarınca yürütülen önemli görülen plan ve projeleri izlemek,
- Bölgesel gelişim hedeflerine ulaşmak amacıyla, kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları arasında iş birliği sağlamak,
- Bölgedeki kaynak ve imkânları tespit ederek ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmak ve rekabeti arttırarak araştırma yapmak,
- Bölgenin iş ve yatırım imkânlarını ilgili kuruluşlarla iş birliği içinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak,
- Bölge illerinde girişimcilerin ilgili kurum ve kuruluşların görev ile yetki sınırına giren idari iş, işlem ve ruhsat konularında mevzuat çerçevesinde sonuçlandırılmasını takip ve koordinasyonunu sağlamak,
- Üretim, pazarlama, yönetim, finansman vb. konularda ilgili kuruluşlarla iş birliği sağlayıp işletmeleri desteklemek,

- Türkiye'nin katılım sağladığı ikili ve çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgesel tanıtımı ile proje geliştirilmesine katkı vermek,

Karacadağ kalkınma ajansının görevi ve kuruluş gerekçesinde ise şunlar yer alır: (www.karacadag.gov.tr, 2022).

- Yerel ölçekte bölgesel gelişme politikalarını uygulamak için kurumsal özellikte mekanizmalar geliştirmek,
- Kamu, özel teşebbüs ve sivil toplum kuruluşları arasında iş birliğini geliştirerek kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak, yereldeki potansiyelin harekete geçirilmesi ve kalkınma planlarında hedeflenen politikalarla uyumlu bir şekilde bölgesel gelişmeyi hızlandırarak sürdürülebilir çerçevede gerek bölgeler arasında gerekse bölge içerisindeki gelişmişlik farklarını azaltmak,
- Yerelde yeni “yönetişim” mekanizması kurularak bölgesel kalkınma yönetim ve yönlendirilmesiyle paydaşlar arasında güç birliği sağlamak,
- Bölge ölçekli kalkınma stratejisi belirleyerek paydaşlarla iş birliği içinde uygulanmasını, yatırım destekleri ve uluslararası fonlar aracılığıyla bölgenin sosyal ve ekonomik yönden kalkınmasına destek olmak,
- Bölgenin kalkınmasında uluslararası standartlara sahip hizmet sunan öncülük eden kurum olarak faaliyette bulunmak,

Gerek Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA), gerekse Karacadağ Ajansının yukarıda sıralanan maddelerde de görüldüğü gibi başlıca kuruluş gerekçeleri ve görevleri sıralanmıştır. İki ajansın da ortak amaçla hizmet etme çabasında olduğu, faaliyet yürüttükleri illerin kalkınmasında lokomotif görevi görerek bölgelerarası kalkınma farklılıklarının kapanmasını sağlamaya çalıştığı söylenebilir.

Bölgesel kalkınma teorileri ve politikalarının en önemlilerinden biri olarak önemli çalışma alanları, savaş sonrası dönemde önemini yitirmiştir. 1980'lerde küreselleşme süreciyle birlikte Bölgesel kalkınma teorileri yepyeni bir kapsamda gündeme gelmiştir. 1990'larda yerel faaliyetlerin artan önemi, 1990'dan sonra bölgesel politikaların artan önemi ve değişen yapısı doğal olarak kalkınma aktörlerinin değişmesine neden olmuştur. Bu süreçte, yeni ortaya çıkan yönetim anlayışı ile ulusal bakış açısına sahip devletlerin kalkınmada bölgesel kalkınma ajansları tarafından faaliyet yürütülmüştür. Bu anlayış birçok ülkede kalkınma ajanslarının kurulmasına zemin hazırlamıştır. Türkiye'de de 26 adet bölgesel kalkınma ajansı bulunmaktadır. (Tiftikçigil, 2015: 399). “Küreselleşme kapsamında değişen bölgesel üretim sistemleri ve politikalar, bölgeyi ekonominin ve ekonomik kalkınmanın odak noktası olarak kabul eden yaklaşımlara ivme kazandırmıştır. Bölgesel kalkınma ajansları da bölgesel ölçekte ekonomiyi canlandırmak, örgütlemek ve geliştirmek amacıyla oluşturulan kuruluşlardır” (Arslan, 2005: 286).

5.1. Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) ve Karacadağ Kalkınma Ajansı'nın Bölgesel Etkileri

Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) ve Karacadağ Kalkınma Ajansı 25.01.2006 tarihinde 5449 sayılı “kalkınma ajanslarının kuruluşu, koordinasyonu ve görevleri” kanununa dayanılarak 22.11.2008 tarihinde 2008/14306 sayılı bakanlar kurulu kararıyla kurulmuştur. Karacadağ Kalkınma Ajansı 2008 yılında kurulmuştur., 2009 yılında bir genel sekreter, 24 uzman personelin ve 6 destek personelinin istihdam edilmesiyle, kurumsallaşma çalışmalarına hız veren ajansın resmi açılışı 5 Aralık 2009 tarihinde gerçekleştirmiştir (Zümrüt, 2022:195, Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2016:4). Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı'nın amacı faaliyet yürüttükleri illerde kalkınmayı gerçekleştirerek gelişmiş illerle olan kalkınmışlık farkını kapatmak iken Karacadağ Kalkınma Ajansının ise DAKA'nın amaçlarına ek olarak faaliyet yürüttüğü illeri Ortadoğu'nun çekim merkezi yapmaktır.

Teşkilat yapısı bakımından Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı karar organı pozisyonunda olan yönetim kurulu ve icra organı pozisyonunda olan genel sekreterlik ve hukuk müşavirliği iki ajansta da aynıdır. Ancak Doğu Anadolu Kalkınma Ajansında iç denetçi bulunurken Karacadağ Kalkınma Ajansında ise danışma organı pozisyonunda olan ‘Kalkınma Kurulu’ bulunmaktadır. Bununla birlikte Doğu Anadolu Kalkınma Ajansında “Beşerî Sermaye ve Girişimcilik Politikaları Birimi, Tarım ve Kırsal Kalkınma Politikaları Birimi, Turizm ve Çevre Politikaları Birimi, Sanayi Politikaları Birimi, Kurumsal Yönetim ve Koordinasyon Birimi ve Yatırım Destek Ofisleri (Bitlis, Hakkâri, Muş ve Van)” bulunmaktadır.

Karacadağ Kalkınma Ajansında ise “Planlama Programlama Koordinasyon Birimi, Program Yönetim Birimi, İzleme ve Değerlendirme Birimi, Destek Birimi, Dış İlişkiler ve Fonlar Birimi ve Yatırım Destek Ofisleri (Şanlıurfa ve Diyarbakır)” bulunmaktadır. Doğu Anadolu Kalkınma Ajansında Tarım ve Kırsal Kalkınma Politikaları Birimi’nin yer alması kırsal kalkınma faaliyetlerine dönük birim olması önemlidir.

Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) ve Karacadağ Kalkınma Ajansı faaliyetlerini sorunsuz bir şekilde yürütebilecekleri teknolojik altyapıya sahiptirler. İnsan kaynakları bakımından Doğu Anadolu Kalkınma Ajansının 58 personeli bulunurken Karacadağ Kalkınma Ajansının ise toplamda 44 personeli bulunmaktadır. Doğu Anadolu Kalkınma Ajansının faaliyet yürüttüğü il sayısı fazla olduğundan haliyle personel sayısı da Karacadağ Ajansının personel sayısına göre fazla olmasında etkili olmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1: Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) ve Karacadağ Kalkınma Ajansının Teknolojik Altyapı ve İnsan Kaynakları Tablosu

	Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA)	Karacadağ Kalkınma Ajansı
Teknolojik Altyapı	<p>Doğu Anadolu Kalkınma Ajansında 3 adet sanal sunucu, 1 adet storage (depolama), 5 adet genel amaçlı olmak üzere 9 adet sunucu bulunmaktadır.</p> <p>Ajans hizmet binasında 1 adet metro ethernet ve 1 adet superbox kablosuz hattı, Bitlis, Hakkâri ve Muş Yatırım Destek Ofislerinde ikişer adet ADSL hattı kullanılmaktadır. Ajans web sitesi, eposta hizmetleri, ağ güvenlik duvarı, sürekli güncellenen kurumsal anti virüs yazılımı, ağ yazıcıları ve yedekleme hizmetleri sunulmaktadır.</p>	<p>Karacadağ Kalkınma Ajansında, TRC2 Bölgesi paydaşlarına vereceği en iyi ve kaliteli hizmetin bilgi ve teknoloji kaynaklarının en etkin biçimde kullanılması için dizüstü bilgisayarlar, kesintisiz güç kaynakları, yazıcılar, tarayıcılar, ağlar, modemler, telefon sistemleri, faksler, çeşitli yazılımlar, veri tabanları ve bunlarla ilgili donanımlar ile tüm teknolojik imkânlardan faydalanarak bilgi ve teknolojik kaynaklarını etkin şekilde kullanmaktadır.</p> <p>Kullanılmakta olan fiziki sunucu altyapısı ile ajans faaliyetleri takip edilebilirken kurum içi doküman paylaşımının sağlanabildiği intranet sistemi personel tarafından aktif olarak kullanılmaya devam etmektedir. Gerçekleştirilen tüm resmi yazışmalar,</p> <p>EBYS aracılığıyla yapılıp elektronik ortamda arşivlenmektedir.</p>
İnsan Kaynakları	<p>2021 yılı faaliyet dönemi sonu itibarıyla 1 Genel Sekreter, 1 Hukuk Müşaviri, 30 uzman ve 8 idari destek personeli olmak üzere toplam 40 personel ve 1 Nisan 2018 tarihinde kadroya geçen hizmet personelinin devam eden 18 personelin eklenmesi ile 4 ilde toplamda 58 personel ile faaliyetlerine devam etmektedir.</p>	<p>Ajans bünyesinde 2021 Aralık sonu itibarıyla toplam 23 Uzman Personel ve 1 Hukuk Müşaviri istihdam edilmektedir.</p> <p>Diğer yandan destek hizmetlerini yürütmek üzere, 14 personel (10’u Diyarbakır, 4’ü Şanlıurfa) bulunmaktadır. Böylece ajansın icra organı olan Genel Sekreterlik, Genel Sekreter dahil toplam 44 kişi ile görevlerini yerine getirmektedir.</p>

Kaynak: Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) ve Karacadağ Kalkınma Ajansı Raporları, 2022

Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı ve Karacadağ Kalkınma Ajansının 2021 yılı bütçe gelirlerinin yaklaşık denk olduğu görülmektedir. Ancak gider bütçelerine bakıldığında Doğu Anadolu Kalkınma

Ajansı bütçesi kullanım oranının Karacadağ Kalkınma Ajansına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı **151.449.658,14** TL'lik bütçesinin **131.001.907,54** kısmını kullanırken, Karacadağ Kalkınma Ajansı ise **148.749.561,99** TL'lik bütçesinin **62.655.602,29** kısmını kullanmıştır. Mevcut bütçe kullanım oranı bakımından Karacadağ Kalkınma Ajansının Doğu Anadolu Kalkınma Ajansına göre daha düşük kaldığı görülmektedir (Tablo 2).

Tablo 2: Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) ve Karacadağ Kalkınma Ajansının 2021 Yılı Gelir-Gider Tablosu (TL).

	Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA)	Karacadağ Kalkınma Ajansı	
Bütçe Geliri	2021 yılı Ocak-Aralık gelir	91.847.747,64	
	Önceki dönemden devreden	59.601.910,50	
	Toplam	151.449.658,14	
	Merkezi yönetimden gelen	7.967.235,00	
	Belediyelerden gelen	19.229.019,31	
Bütçe Gideri	2021 yılı harcama	Sanayi ve tic. odasından gelen	220.465,11
		Faaliyet gelirleri	752.596,68
		Bağış ve yardımlar	120.580.245,89
	Toplam	148.749.561,99	
	2021 yılı Ocak-Aralık harcama	Genel hizmetler	16.668.893,15
		Genel yönetim hizmetleri	12.447.225,09
		Plan program ve proje	804.492,71
		Araştırma ve geliştirme	33.040,00
		Tanıtım ve eğitim	3.384.135,35
		Proje-faaliyet destekleme	45.986.709,14
Toplamı		62.655.602,29	

Kaynak: Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) ve Karacadağ Kalkınma Ajansı Raporları, 2022

5.1.1. Doğu Anadolu Kalkınma Ajansının (DAKA) Faaliyetleri ve Bütçesinin Sektörel Dağılımı:

Beşerî Sermayenin Geliştirilmesi Sonuç Odaklı Program (BSG-SOP): Program, 66.691.218,25 TL bütçe ile ülkenin günümüz ekonomisinin ihtiyacı olan donanımda çocuklar ve gençlerin yetiştirilmesini amaçlamaktadır. Kamu kurum ve kuruluşlarının kapasiteleri ile sermayelerinin niteliği geliştirilerek bilinç düzeyi yüksek, aktif, sosyal ve kültürel yönde gelişen, güçlü bir toplum yetiştirilmesi hedeflenmektedir.

Van Gölü Havzası Sonuç Odaklı Programı: Program, 45.070.000 TL bütçe ile bölgede özel çekim merkezi niteliğinde olan Van Gölü'nün yatırım altyapısının geliştirilerek başta turizm sektörü olmak üzere turizmde destinasyon odaklı yönetim ve pazarlama faaliyetleri oluşturularak çevresel yönetimin sağlanması şeklinde kalitesinin yükseltilmesini amaçlamaktadır.

Emek Yoğun Sektörlerin Geliştirilmesi ve İstihdamın Artırılması Sonuç Odaklı Programı: 259.454.803 TL bütçesi olan program, emeğin yoğun olduğu sektörlerin geliştirilmesi ve üretimin istihdamın artırılması için stratejik öneme sahip yatırımların bölgeye çekilmesiyle birlikte işletmelerin bölgede ve bölge dışındaki işletmelerle ticari iş birliklerinin güçlendirilerek yatırım altyapısının güçlendirilmesini amaçlamaktadır.

Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) bünyesinde (Alternatif Ponza Ürünleri Üretim Tesisi Fizibilitesi, Süt Sektörü Değer Zinciri Analizi Raporu, Bitlis Kentsel Tasarım Uygulama Projesinin Hazırlanması, Manda Ürünleri Üretim Tesisi Ön Fizibilite Raporu, Ajans Destekleri Etki Analiz Raporu, Van Kent Belleği Raporunun Hazırlanması ve Muş Ovası Tarım Strateji ve Eylem Planı) "Yerel Kalkınma Fırsatları Bileşenleri" yer almaktadır. Bunun dışında ajans Ulusal ve Uluslararası Program/Proje Yürütme Faaliyetleri, COVID 19 Krizine Yanıt ve Dayanıklılık Proje Faaliyetleri, Kooperatifçilik Uygulamaları Saha Ziyaretleri ve Eğitimler, Konutlarda ve Sanayide Enerji Verimliliği

Yöntemleri Bilgilendirme Faaliyetleri, Yenilenebilir Enerji Projelerinde Fon Kaynakları Bilgilendirme Toplantısı, Solar Çatı Sistemleri Projeleri Uygulamalı Sertifikalı Eğitim Programı, Kırsal Kalkınma Politikalarının Geliştirilmesi ve Strateji Eylem Planının Hazırlanması, Komşu Ülkeler Masası Tercüme Faaliyetleri, TRB2 Bölgesi Turizm Potansiyelinin Ulusal ve Uluslararası Platformlarda Tanıtılması ve TRB2 Bölgesi CBS Portalının Oluşturulması gibi faaliyetler yürütmüştür. Ajans bütün bunlarla birlikte 2020 Yılı “Derecik’te Seracılığın Geliştirilmesi Projesi, 2021 Yılı YKF Fizibilite Desteği, 2020 Yılı “Ahlata Meyveciliğin Geliştirilmesi Projesi, 2020 Yılı “Tuşba’da Meyveciliğin Geliştirilmesi Projesi, 2019 – 2020 Yılı Devam Eden Fizibilite Desteği Ödemeleri (Saray Belediyesi Fizibilite Raporu), 2019 Yılı Devam Eden Muş Tarihi Murat Köprüsü ve Çevresinin Turizme Kazandırılması, 2019 Yılı Devam Eden Hakkâri Kayak Turizm ile Dünyaya Açılıyor, Çukurca İlçesi Turizm Altyapısının Geliştirilmesi, 2020 Yılı CMDP "Van Erciş Tarıma Dayalı İhtisas Sera OSB (TDİOSB) Jeotermal Kaynak Sondaj ve Sıcak Su İletim Hattı Fizibilite Projesi ve 2021 Yılı SOGEP "Gevaş Tarımda Öncü Oluyor Projesi desteklerini sağlamıştır.

5.1.2. Karacadağ Kalkınma Ajansının Faaliyetleri ve Bütçesinin Sektörel Dağılımı:

Stratejik İmalat Sektörlerinde Rekabetçiliğin Artırılması Sonuç Odaklı Programı: Program, 247.166.957,54 TL bütçeyle imalat sektöründe rekabetçiliği arttırmak için tekstil, hazır giyim, gıda ve mobilya sektörlerinin geliştirilmesi ürün çeşitliliğinin artırılması ve ihracatın arttırılmasını amaçlamaktadır. Bu alandaki işletmelerin AR-Ge, tasarım, kurumsallaşma ve ihtisaslaşma kapasitelerinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

Çocuklar ve Gençler Sonuç Odaklı Programı: Bu program ise 58.635.182,87 TL bütçe ile faaliyet yürütülen illerde sermayenin güçlendirilmesi ve sermayenin arttırılmasıyla kalkınmanın hızlandırılmasını amaçlamaktadır. Programla çocuklarda yaratıcılığın, girişimciliğin, sporun, sanatın, teknolojik kabiliyetlerinin artırılması hedeflenmektedir. Bununla birlikte altyapı ve hizmet modelleri geliştirilerek gençlerin girişimcilik ve mesleki eğitim alanlarında kabiliyetleri arttırılmaya çalışılmaktadır.

Mezopotamya Tanıtım ve Markalaşma Sonuç Odaklı Programı: Bu programla 75.952.105,00 TL bütçe ile bölgede stratejik öneme sahip turizmin bölgesel ölçekte markalaşmasına çalışılmaktadır. Bu çerçevede markalaşma, tanıtım ve pazarlama çalışmalarının doğal, tarihi ve kültürel değerlerin çeşitli tematik turizm rotalarının oluşturulması amaçlanmaktadır.

Karacadağ Kalkınma Ajansı bünyesinde (TRC2 Bölgesi Öncü Sektörler Araştırması, Üç Yıldız Analizi, Diyarbakır ve Şanlıurfa Çalışmaları, Diyarbakır İl Yenilik Platformu Çalışmaları, Proje havuzunun oluşturulması ve geliştirilmesi, Kooperatifçiliğin Geliştirilmesi Çalışmaları, Yöresel ve Coğrafi İşaretli Ürünlerde Katma Değer Artışı ve Markalaşma Çalışmaları, Teknik Destek, Fizibilite Desteği, Uluslararası Fon Kaynakları İçin İş Birlikleri, Yerel ve Genel Kurumsal Ağların Kurulması Faaliyetleri, Bölgesel Koordinasyon ve İş birliği Faaliyetleri ve Bölge Planı ve Diğer Planların Uygulanması ve İzlemesine İlişkin Faaliyetler, İletişim ve Tanıtım Faaliyetleri Yatırım Destek ve Şanlıurfa Proje Ekibi) “Yerel Kalkınma Fırsatları Bileşenleri” yer almaktadır.

5.2. Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) ile Karacadağ Kalkınma Ajansının Kırsal Kalkınmaya Etkileri

Yukarıda faaliyetleri belirtilen Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) ile Karacadağ Kalkınma Ajanslarının çok çeşitli başlıklarda faaliyet yürüttüğü görülmektedir. Bu kadar geniş faaliyet yelpazesine sahip bu iki kurumun kuşkusuz kırsal kalkınmaya dönük faaliyetleri bulunmaktadır. Ancak toplam faaliyet kalemleri ve aktarılan kaynaklar bakımından kırsal kalkınmaya dönük yatırımların düşük kaldığı görülmektedir.

“Doğu Anadolu Kalkınma Ajansının önceki yıllarda yapılan faaliyet raporları incelediğinde çok yönlü ve farklı sektörlerle ilgili faaliyet yürütüldüğü görülmektedir. Bunun kırsal kalkınmayı gerçekleştirebilecek büyük projelerle çiftçileri kalkındırabilecek etkili projelerin olmadığı daha çok eğitim, tanıtım, toplantı, kurumlar arası ziyaretler ve çalıştaylar şeklinde ilgili kısımdaki bütçenin kullanıldığı görülmektedir” (Baytar, 2021: 295). Bu durum, adı geçen kurumların kırsal kalkınmaya olan etkilerinin sınırlı kalmasına neden olmaktadır. Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) ile Karacadağ Kalkınma Ajansının kırsal kalkınmaya yönelik faaliyetlerinde Doğu Anadolu Kalkınma

Ajansı (DAKA) nın teşkilat şemasında tarım ve kırsal kalkınma politikaları birimi yer alırken Karacadağ Kalkınma Ajansı'nın teşkilat şemasında böyle bir birimin olmadığı görülmektedir. Bu da Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) nın kırsal kalkınmaya daha fazla önem verdiğini göstermektedir. Bu birimin dışında genel olarak yapılan destek ve faaliyetler bakımından Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) nın kırsal kalkınmaya dönük doğrudan ya da dolaylı faaliyetleri bulunurken Karacadağ Kalkınma Ajansının faaliyetleri biraz daha düşük kalmaktadır.

SONUÇ

Dünyada gelişmiş ülkelerin bölgesel kalkınma ajansları aracılığıyla kalkınmada etkili sonuçlar elde ettiği ve bu durumun Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı gelişmekte olan ülkelere de ilham kaynağı olduğu görülmektedir. Ancak gelişmiş ülkelerde elde edilen sonucun gelişmekte olan ülkelere görülmesinin zor olduğu açıktır. Çünkü bu iki grup ülke arasında kurumsal yapıların işleyişi, ekonomik güçleri, altyapıları vb. konularda farklılıkların olması sonucun da farklı olmasında etkilidir.

Türkiye'de ajansların geçmişi çok eskiye dayanmadığı için kurumsallaşmada da istenen noktaya henüz ulaşılmamıştır. Ajansların kurumsal açıdan derinleşerek kurum kültürünün oluşması gerek ulusal gerekse Avrupa Birliği fonlarının etkin kullanılması ve hedeflenen sonucun sağlanması açısından önemlidir. Bunun sağlanabilmesi için nitelikli iş gücü istihdamı ve uzmanlaşmaya önem verilmesi önem arz etmektedir. Bölgesel karakterde olan ajansların yerelde farkındalığın sağlanması ve merkezle ilişkilerde ve inisiyatif almada dengenin sağlanması gerekmektedir. Kalkınma ajanslarının kaynakları artırılmalı, bunlar her bakımdan güçlendirilmeli ancak kaynak kullandırılma denetim mekanizması çok güçlü tutulmalıdır.

Türkiye'de faaliyet yürüten kalkınma ajansları, her ne kadar yerel ölçekte faaliyet yürütüp paydaşlarla birlikte hareket etme ve politika üretme anlayışıyla kuruldukları bölgeyi kalkındırmayı amaçlasalar da bunların tam anlamıyla farklı merkezi kurumların etkisinden bağımsız hareket ettikleri söylenemez. Bu durum karar alma sürecini geciktirmektedir. Önemli bazı kararların yerel potansiyelden tam olarak haberdar olunmadan alınmasında ajansın etkisinin zayıflaması verimliliği düşürmektedir. Kalkınma ajanslarının yerel aktörler ve paydaşlarla iletişim halinde olması, çoğu zaman sembolik bazı bilgi alışverişinin dışına çıkamamaktadır.

Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) ve Karacadağ Kalkınma Ajansı faaliyet yürüttükleri ilde farklı alanlarda bölge ve ülke kalkınmasına hizmet etme gayreti içerisindeyler. Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) ve Karacadağ Kalkınma Ajansı da bölge ölçekli kalkınma stratejisi ile paydaşlarla iş birliği içinde yatırım destekleri ve uluslararası fonlar aracılığıyla faaliyet gösterdikleri bölgenin her yönden kalkınmasını sağlayarak kırsal kalkınma ile kırsal ile şehirler arasındaki gelişim farkını azaltmayı amaçlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akbulut, M. U. F. (2018). “Küreselleşme Süreci ve Bölgesel Kalkınma Ajansları”, **Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2(1), ss.54-63.
- Arslan, K. (2005). “Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 4(7), ss.275-294.
- Aydın, T. ve Çelik M. A. (2019). “Altitudinal Zone Land Use Changes in Iğdır Plain Using Overlay Analysis Combined with Remote Sensing Methods”, **Journal of Remote Sensing & GIS**, 8(2), 1-7.
- Baytar, İ. (2021). “Muş İli Kırsal Alan Potansiyeli ve Kalkınmaya Etkisi”, **Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Coşkun, B. ve Almalı, V. (2020). “Türkiye’de Kalkınma Ajansları: DAKA’nın Kalkınma Kurulu Üyeleri Perspektifinden Değerlendirilmesi”, **Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2020/8 (İİB), ss.221-232.
- Darmawan, A. ve Yeşilbaş, M. (2016). “Regional Development Agencies as Actors of Local Economic Development in Turkey”, **Conference: 3rd International Conference of Business Students**, March 2016, (ss. 1-17). İstanbul: Marmara Üniversitesi.

- Dash, M. K., Singh, C., Panda, G. ve Sharma, D. (2022). “ICT For Sustainability and Socio-Economic Development, in *Fshery: A Bibliometric Analysis and Future Research Agenda*”, **Springer Nature**, ss.1-33.
- Ertas, N. ve Deniz, O. (2018). “1991 Sonrasında Van’da Küçükbaş Hayvancılığın Gelişim Seyri ve Sorunları”, **TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu**, 3-6 Ekim, Ankara.
- Fushimi, K. (2022). “Limits of The Concepts of Organisational Learning And Learning Organisation For Government-Owned International Development Agencies”, **Int. J. Public Sector Performance Management**, 9(3), ss.211-222.
- Getzner, M. ve Moroz, S. (2021). “The economic development of regions in ukraine: with tests on the territorial capital approach”, **Springer Empirica** 49, ss.225–251.
- Gürsoy, N. ve Edelman, D. J. (2017). “Regional Development Planning in Istanbul: Recent Issues and Challenges”, **Scientific Research Publishing**, 5, ss.146-163.
- Köksal, A. G. ve Köse, E. (2018). “Kalkınma Ajanslarında Muhasebe Düzeni”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 23(3), ss.1097-1115.
- Kutlu, S. Z. ve Görün, M. (2018). “Kalkınma Ajanslarının Yerelde Merkezileşme Bağlamında İncelenmesi: Batı Akdeniz, Doğu Anadolu, Fırat ve Güney Marmara Kalkınma Ajansları Örneği”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, 16(32), ss.67-90.
- Murdoch, J. (2000). “Networks a New Paradigm of Rural Development”, **Journal of Rural Studies**, 16, ss.407-419.
- Naim, A. (2022). “Public Enterprises: Their Role, Importance And Need In Economic Development”, **American Journal of Business Management, Economics and Banking**, 1, ss.1-11.
- Özçağlar, A. (2003). “Türkiye’de Yapılan Bölge Ayrımları ve Bölge Planlama Üzerindeki Etkileri”, **Coğrafi Bilimler Dergisi**, 1(1), ss.3-18.
- Tahtalıoğlu, H. (2016). “Türkiye’de Kalkınma Ajansları Politikasının Çözümlemesi: Süreç Analizi (Aşamalar Yaklaşımı)”, **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 9(3), ss.161-184.
- Tiftikçigil, B. Y. (2015). “An Assessment on Activities of Regional Development Agencies in Turkey”, **International Journal of Economics and Financial**, 5(2), ss.399-409.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (2015), **Ekonomik Coğrafya (Küreselleşme ve Kalkınma) 14. Baskı**, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Zümrüt, M. S. (2022). “Diyarbakır Kentinde İş ve Ticaret Alanının Gelişimi ve İşlevsel Özellikleri”, **Doktora Tezi**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- <https://www.gmka.gov.tr> (Erişim Tarihi 07.06.2022).
- <https://www.daka.org.tr/icerikler/hakkimizda> (Erişim Tarihi 07.06.2022).
- <https://www.karacadag.gov.tr/kurumsal/> (Erişim Tarihi 08.06.2022).
- <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi 09.06.2022).